
MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN TEATRININ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Azərbaycan xalqının çox qədim mədəni bir tarixi vardır. Bu mədəniyyət zaman-zaman deformasiyalara uğrasa da, öz kökündən qopmamış və özünü bərpa etməyə çalışmışdır. Xalqın layiqli rəhbəri, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin milli mədəniyyətlə bağlı söylədiyi bir fikri burada yada salmaq yerinə düşərdi. O, milli mədəni inkişafa çox böyük önəm verərək demişdir: “Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü mədəniyyətdir! Yüksək mədəniyyətə malik olan xalq həmişə irəli gedəcək, həmişə yaşayacaq, həmişə inkişaf edəcəkdir.”

Milli-mədəni inkişafın göstəricisi olaraq bu gün diqqət mərkəzində dayanan incəsənətin bir qolu da teatrdır. Bu sənətin xislətində olan canlılıq və doğruluq onu həmişə diqqət mərkəzində saxlamış və saxlamaqdadır.

Teatr mütəxəssisləri səhnə sənətinin böyüdücü şüşəyə, aynaya bənzətmişlər. Teatr bütün dövrlərdə cəmiyyətin ictimai-sosial, mənəvi-əxlaqi durumunu özündə əks etdirən bir tərbiyə vasitəsi olmuşdur. Onun psixoloji təsir gücü digər sənət növlərindən daha aktivdir. Teatr cəmiyyətin ictimai-mədəni institutu olaraq, auditoriyasının başa düşdüyü bir dildə danışmaq özəlliyinə malikdir. Xislətində təlqinetmə məharəti güclü olan sənətin bu canlı növü həmişə tarixi formasiyalarda millətin, xalqın durumunu əks etdirmişdir.

Azərbaycan xalqının mədəni inkişafında səhnə sənətinin xüsusi yeri olmuşdur. Bu sənət zamanının tələblərinə uyğun olaraq zaman-zaman forma etibarını dəyişmiş, yenilənmiş, insanların mənəvi-əxlaqi düşüncələrində xüsusi rol oynamışdır. Həmişə xalqa xidmət edən milli teatr sənəti XIX əsrin sonlarında “Məktəb”, XX əsrin əvvəllərində “Məbəd”, müstəqillik dövrünə qədər isə “Tribuna” rolu oynamışdır. 1991-ci il oktyabr ayının 18-də Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini elan etdikdən sonra isə teatr yep-yeni bir mahiyyət kəsb etmiş, millətin mənəvi sərvəti olaraq inkişaf etdirilmək yoluna qədəm qoymuşdur. Artıq xalq öz mədəniyyətinin əsl varisi olaraq, onu öz tarixinə və mentalitetinə uyğun şəkildə inkişaf etdirmək səlahiyyətləri qazanmışdır.

Müstəqilliyə keçid dövründə teatr sənətinin üzərinə ciddi vəzifələr düşmüşdü. Bu istiqamətdə Akademik Milli Teatrın səhnəsində hazırlanan bir çox tamaşalardan söhbət açmaq olar. Milli ruh və vətənpərvərlik ruhunun təbliğinə həsr edilən bu tamaşalardan biri də İlyas Əfəndiyevin 1996-cı ildə yazdığı “Hökmdar və qızı” üç hissəli tarixi faciəsi oldu. Tamaşanı rejissor Mərahim Fərzəlibəyov hazırlamışdır. Əsərdəki tarixi hadisələr Qarabağın mövcud problemləri ilə səsleşirdi. İbrahim xanın ailəsinin xaincəsinə öldürülməsi tamaşanın 1990-cı il 20 yanvar hadisələrinə gedən yolda rus imperiya güclərinin əsl xislətini açıb göstərirdi. Tamaşa dekabr ayının 15-də hazır oldu. Bu tamaşaya baxmağa gələn prezident Heydər Əliyev və onun Türkiyədən gələn fəxri qonağı İhsan Doğramacı həm pyesin ideyasından, həm də tamaşanın iştirakçılarından razı qalıb, bu tamaşanın ardıcıl şəkildə televiziya kanallarında yayımlanmasını arzu etmişdi. Dövlət başçısının bu tamaşa ilə bağlı fikirləri “Ən dəyərli tamaşa” adlı geniş həcmli məqalədə öz maraqlı ifadəsini tapmışdı.

Ulu öndər Heydər Əliyev və onun layiqli davamçısı İlham Əliyev cənabları milli mədəniyyətin inkişafına, xüsusilə də teatr sənətinin modernləşməsinə xidmət edən bir sıra sərəncam və qərarlar vermişdir. Bu qərarlar içərisində 2009-cu ilin may ayının 18-də verilmiş sərəncam xüsusi bir dəyər kəsb edir. “Azərbaycan teatrları 2009-2019”-cu illərdə” adlı bu Dövlət Proqramında çağdaş teatrın qarşısında dayanan vəzifələr, onun müasirləşməsi, günün tələblərinə cavab verərək inteqrasiya prosesində fəal iştirak etməsi istiqamətində görüləcək işlərin sxemi öz əksini tapmışdır. Proqramın müddəalarında: milli teatrın qorunub saxlanması, yüksək bədii dəyərli tamaşaların hazırlanması, teatr işində normativ hüququ bazanın təkmilləşdirilməsi, teatr müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, teatr şəbəkəsinin müasir tələblərinə uyğun qurulması və əhalinin teatra olan tələbatının ödənilməsi üçün şərait yaradılması, teatr səhnəsinə gənc istedadların cəlb edilməsi, teatr səhnəsində regionlararası, millətlərarası və beynəlxalq mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və Azərbaycan teatr sənətinin dünyada layiqincə təmsil və təbliğ edilməsi – kimi əsas məsələlər ön planda yer almışdır.

Dünyada qloballaşma siyasətinin yüksəldiyi bir ərəfədə Azərbaycan xalqı da öz mədəni inkişafı ilə bu prosesə qoşulmalı, millətlərarası mədəni zənginləşmə dövrüyyəsində yaxından iştirak etməlidir.

Avropalı sosioloq Naom Xomskinin fikrinə görə bu gün dünyada intensiv bir qloballaşma prosesi gedir ki, bu da bütün dünyada neoliberal iqtisadi mo-

delin bütün yer kürəsi üzrə yayılması deməkdir. Belə olan halda mədəni inkişaf da dövlətlərin və millətlərin mənəvi sərvəti olaraq bu prosesdə bilavasitə iştirak etməli olur. Yəni, dünyada millətlərarası neoliberal bir mədəni inkişaf prosesi göz önündə dayanır. Lakin bu ümumi inkişafda hər bir xalqın və millətin incəsənətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri də qorunub saxlanılır. Əks təqdirdə millilikdən əsər-ələmət qalmaz. Sadəcə olaraq, bu prosesdə teatr mədəniyyətlərarası ünsiyyət, bütün dünya üzrə qarşılıqlı zənginləşmə və azad dövrüyyə üçün münasib şərait yaradır. Bu açılan yeni meydanda bütün zəngin milli mədəniyyətlərin öz mövqeyi, özəl xüsusiyyətləri olmalıdır. Belə bir tarixi dövəmdə Azərbaycan xalqının mədəniyyəti və incəsənəti üçün təbii ki, yeni yanaşmalar çox vacib yer tutur.

Milli mədəniyyətin, o cümlədən səhnə sənətinin inkişafına müstəqllik illərində xüsusi diqqət verilməsi, teatr müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, teatr şəbəkəsinin müasir tələblərə uyğun qurulması işlərinə ciddi diqqət verilməsi də təbii ki, Dövlətin maraq dairəsindədir. Teatr binalarının müasir dünya teatrları səviyyəsində qurulması, binaların təmiri, teatrların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi qəbul edilmiş Dövlət proqramının tərkib hissəsi olaraq reallaşdırılmışdır. Son illərdə teatr sənəti ilə bağlı, “10 mart Milli Teatr Günü”nün təsis edilməsi, “Azərbaycanda peşəkar milli teatrın yaranmasının 140 illiyi” münasibəti ilə verilmiş sərəncamlar bu gözəl sənətin bilavasitə inkişafına xidmət edir.

Azərbaycan milli teatrının son dövrlərində qazandığı uğurlar, ardıcıl olaraq xarici ölkələrə etdiyi qastrol səfərləri də milli teatrımızın inkişafından xəbər verir. Türkiyədə, Amerikada, İsveçdə, Makedoniyada, Xorvatiyada, Rusiyada və digər ölkələrdə Azərbaycan teatrının göstərdiyi tamaşaların rəğbətlə qarşılanması, tamaşaçıları məmnun etməsi onun son dövrdə ciddi təkmilləşmə prosesi keçirməsindən qaynaqlanır.

Son illərdə dövlətin teatra göstərdiyi diqqət və qayğının nəticələri göz qabağındadır. Artıq Azərbaycanın Beynəlxalq Teatr İnstitutuna, Beynəlxalq Teatr Tənqidçiləri Assosiasiyasına, Beynəlxalq Musiqili Teatrlar Assosiasiyasına və digər nüfuzlu qurumlara üzv seçilməsi də təqdirəlayiqdir. Adlarını çəkdiyimiz bu qurumların Azərbaycanda milli mərkəzləri yaradılmışdır.

Ölkə prezidentinin 2006-cı ilin dekabrında imzaladığı “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan qanunu, 2007-ci ilin fevral ayında təsdiq etdiyi “Azərbaycan teatr sənətinin inkişaf etdirilməsi haqqında” sərəncamı, 2009-cu ilin mayında təsdiqlədiyi “Azərbaycan teatrları 2009-2019-cu illərdə” dövlət proqramı kimi sənədlər milli teatrın inkişafında xüsusi rol oynayır

Hazırda respublikamızda 26 dövlət, 65 xalq, 3 özəl və “ÜNS” yaradıcılıq səhnəsi fəaliyyət göstərir. Bu teatrlarda dünya və milli dramaturqların əsərləri hazırlanır. 2006-cı ildən bəri bu teatrların səhnələrində 900-dən artıq tamaşa səhnəyə qoyulmuşdur. Bunların 180-nə qədəri dövlət sifarişi ilə hazırlanmışdır.

Ölkəmizdə teatr sənətinin yüksəlməsi və dünyaya integrasiyası sahəsində bir sıra irimiqyaslı layihələrin gerçəkləşdirilməsi, dünyanın bir sıra ölkələrindən teatr kollektivlərinin ölkəmizə dəvət edilməsi, bizim teatr kollektivləri ilə təcrübə mübadiləsi keçirmələri də bu prosesdə aktiv rol oynayır.

“Milli mədəniyyətimizin inkişafı istiqamətində bütün dövrlərdə Azərbaycanda multikulturalizm ənənələrinə böyük diqqət yetirilmiş, ölkəmizdə yaşayan digər xalqların mədəniyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə geniş imkanlar yaradılmışdır”.

Beynəlxalq əlaqələr istiqamətində aparılan səmərəli işlərin nəticəsində Azərbaycanda keçirilən Beynəlxalq Teatr Konfranslarına dünyanın bir sıra ölkələrindən gələn teatr mütəxəssisləri bir neçə gün bir araya gələrək, bir-birləri ilə fikir mübadiləsi aparmaq imkanı qazanır.

2011-2013-cü illərdə Beynəlxalq Kukla Teatrlarının Festivalının Bakıda keçirilməsi də bu istiqamətdə dövlət səviyyəsində aparılan önəmli işlərin nəticəsində əldə edilmiş nailiyyətlərdən biridir. Azərbaycan teatrının beynəlxalq arenada tanınması və dünya teatr sisteminə integrasiyası getdikcə intensivləşir. Xalq öz milli – mədəni kökləri üzərində qurub yeniləşdirdiyi teatr sənəti ilə digər xalqların tamaşaçıları tərəfindən rəğbətlə qarşılanır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin sözləri ilə desək: “Teatrımızın böyük tarixi, böyük ənənələri, gözəl nümunələri var. Milli teatr bu gün də, sabah da yaşayacaqdır!”

Açar sözlər: teatr, incəsənət, mədəniyyət, inkişaf, müstəqillik.

ƏDƏBİYYAT

1. “Təhsil işçisi” qəzeti. Bakı, 15 dekabr 2013. № 22.
2. II Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransının materialları. Bakı, 5-6 noyabr, 2012.
3. III Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransının materialları. Bakı 5-6 noyabr, 2014.
4. Heydər Əliyev və mədəniyyət. II cild, 1997-1998.
5. Heydər Əliyev və mədəniyyət. III cild, 1999-2003.
6. Müstəqillik dövründə milli teatr prosesinə elmi-nəzəri baxış- “Mədəni – həyat” jurnalı. Bakı: 2014, № 1, səh. 72-74.

Улькар Мамедова (Азербайджан)

Пути развития азербайджанского театра в период независимости

В статье коротко описываются пути развития азербайджанского театра, начиная со времени обретения независимости до сегодняшних дней, ведется речь о реформах, предпринятых государством, и достигнутых успехах.

Ключевые слова: театр, искусства, культура, развития, независимость.

Ulker Mammadova (Azerbaijan)

Ways of development of the Azerbaijan theatre during independence

In the article are shortly described the ways of development of the Azerbaijan theatre since times of independence, and is talked about reforms undertaken by the state, and achieved successes.

Key words: theatre, art, culture, development, independence.